

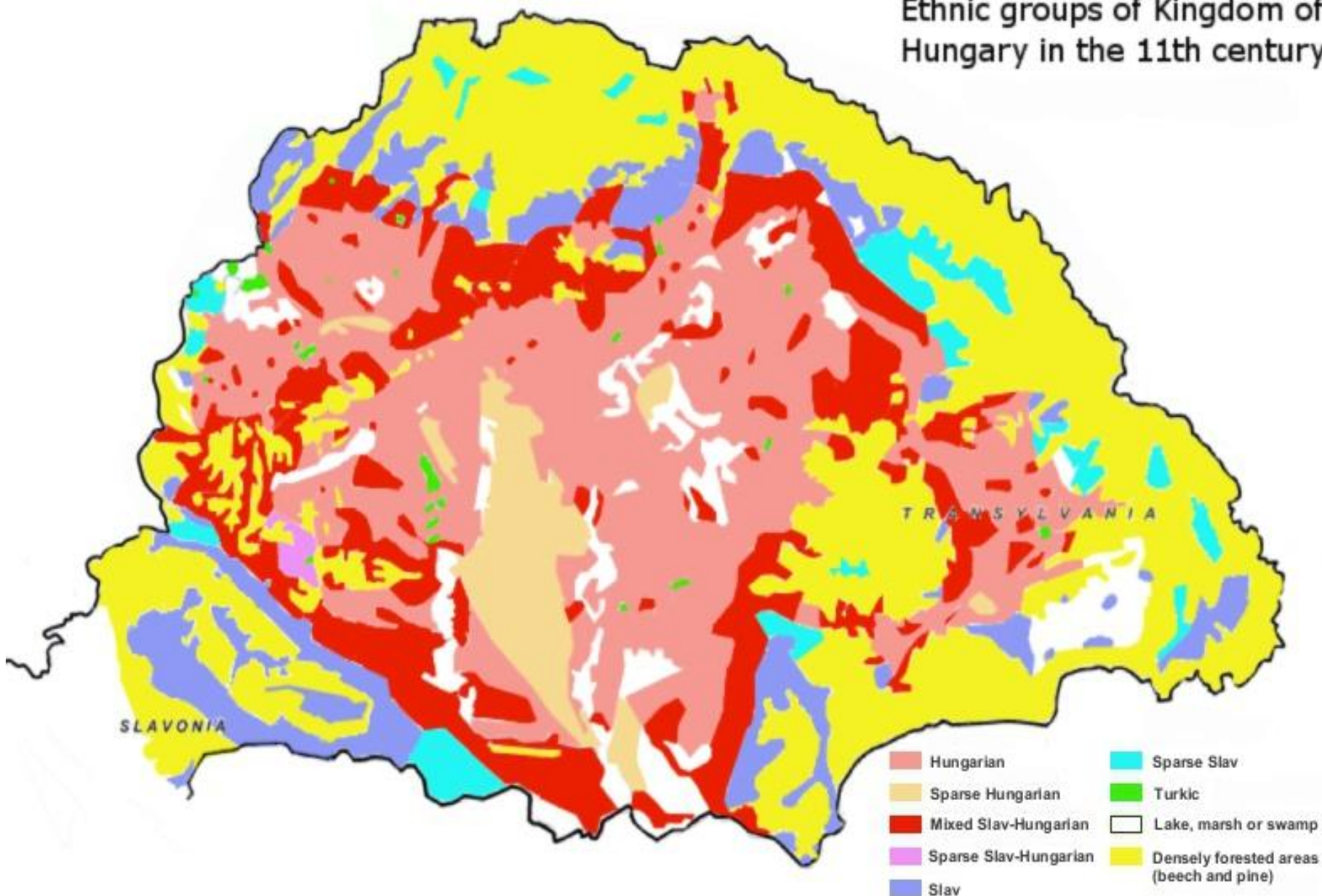
A nyelvújításoktól az egynyelvű nemzetállamig

Magyar-szlovák történeti párhuzamok és csapdák

A soknyelvű Magyarország történetének olvasatai

- Az 1918 előtti magyar államon belül a magyar-szlovák közös múlt „ezeréves házasság”, de a kapcsolatok történetében az „ezeréves elnyomás” motívuma volt a domináns szlovák olvasat
- Az „ezeréves méh” a szlovák népi történelem metaforája
- Történelmeink nemzeti mesternarratíváiban az etnogenezis, a be- és letelepülés mítoszai, a kezdettől multietnikus magyar királyság (Rex Hungariae) domináns és nem domináns közösségeinek konfliktusai felülírják a közös múlt olvasatait
- A középf- és koraújkor rendi magyar államban a latinitás tompította az etnikai konfliktusokat
- Népnyelvek a felvilágosodás korában kerültek előtérbe
- A nyelvi-kulturális nemzetek ébredésének kezdetei

Ethnic groups of Kingdom of Hungary in the 11th century

A MAGYAR KIRÁLYSÁG ETNIKAI KÉPE, 1773

- Magyarok
- Németek
- Románok
- Szlovákok
- Ruszinok
- Szerbek
- Horvátok
- Szlovénok
- Lengyelek
- Laktatlan területek

A többségi lakosság jelölve,
a „Lexicon uniuersorum locorum
Regni Hungariae populorum”
(1772–1773) alapján

A mai Szlovákia területe a Magyar Királyságban

18. századi előzmények

- Habsburg-monarchia összetett és multietnikus birodalom: cseh, magyar, horvát királyság, osztrák, olasz, lengyel tartományok, Erdélyi Gubernium, rendi nemzetek: *natio bohémica*, *natio polonica*, *natio hungarica*, *natio croatica*, erdélyi három nemzet
- Teljes és csonka szerkezetű társadalmak, közösségek
- Domináns és ambivalens pozíciójú nemzetek
- Nem domináns közösségek
- Felvilágosodás és „nemzeti megújulás”
- Magyar Királyság újjáépítése és átalakulása

Natio Hungarica és a szlovák köznemesség

- A magyar(országi) rendi nemzeten belül kb. 50 ezer szlovák köznemesi család. 1787 a 10 szlovák többségű és a hat nyelvhatár által kettévágott magyar-szlovák vármegyében 94 750 nemesi származású férfit regisztráltak
- Legtöbb köznemesi család Pozsony, Turóc, Nógárd, Gömör és Abaúj megyében élt.
- 1780-1848 közt a 892 szlovák nyelvű munka szerzője közül 226 volt köznemes: Anton Bernolák, Juraj Palkovič, Csaplovics János és Gašpar Fejérpataky Belopotocký, Janko Král' és mások.

Nyelvújítás, nyelvi sztenderdizáció

Nyelvújítások, nyelvi normák

- A holt latin és II. József által szorgalmazott német birodalmi nyelvvel szemben a megújított nemzeti vagy népnyelvek kínáltak alternatívát.
- Az egységes magyar, szlovák nyelvi norma lehetővé tette a nyelvi-kulturális közösségként elképzelt nemzet integrációját, belső működését, tudományosságát stb.
- A szlovákok írott nyelvként korábban a cseh bibliai nyelv szlovakizált változatát használták, mert a szlovák nyelvjárások erősen különböztek.
- A magyar népnyelv nyelvjárási tagoltsága a szlovákhoz képest jóval kisebb volt, de nagy szükség volt szókincse, grammatikája korszerűsítésre:

A magyar nyelvújítás sajátosságai

- Kazinczyék 1820-ig elvégzett munkája körül eltérő törekvések és irányzatok csaptak össze. A neológusok (Kazinczy Ferenc, Virág Benedek, Kölcsey Ferenc, Berzsenyi Dániel) és az ortológusok (Versegly Ferenc, Kisfaludy Sándor) vitájából előbbiek kerültek ki győztesen. A népnyelvre, magyarításra és szóképzésre támaszkodó neológusok megalapozták a magyar tudományos és irodalmi nyelvet. Az Akadémia első kiadványa „A magyar nyelv rendszere” című grammatika volt 1845-ben.

A hivatalos magyar nyelv kérdése az 1790-91. évi országgyűlésen

- Izdenczy József, államminiszter: magyar nyelv hivatalossá tétele oly újítás, mely a nem magyaroknál „németek-, illyrek-, tótok-, horvátok-, rácok-, oláhok- és rusznyákoknál, kiknek száma a magyarokat háromszor is felülmúlja, veszedelmes izgatottságot vonna maga után, nagyobb, mint a német nyelv behozása.” Hat millió nem indulhat két millió után. Elég, ha az egyetemen, akadémiákon és gymnasiumokon lesz egy-egy magyar tanár.”
- Egyetlen engedmény, a kormány az egyetemre kinevezte Vályi Andrást a magyar nyelv tanárává.

Anton Bernolák és Štúrék szlovák „nyelvújítása”

- Az első nyelvi normát „kodifikáló” Bernolák azért tette a szlovák nyelvet első helyre, hogy bizonyítsa mindenre van szlovák megfelelő
- Bizonyítani akarta, hogy nincs szükség cseh átvételre, és az 1791-1844 közötti magyar nyelvtörvényekben az ország első nyelvéné vált magyar megtanulása is célja volt
- Nyelvteremtés vagy nyelvújítás: katolikus és evangélikus nyelvi ideálok és normák: Bernolák után Ján Kollár és Ludovít Štúr, M. M. Hodža és J. M. Hurban sikeres nyelvi kodifikációja 1843-ban

A nemzetiségi emancipáció csapdahelyzetei 1848-1914

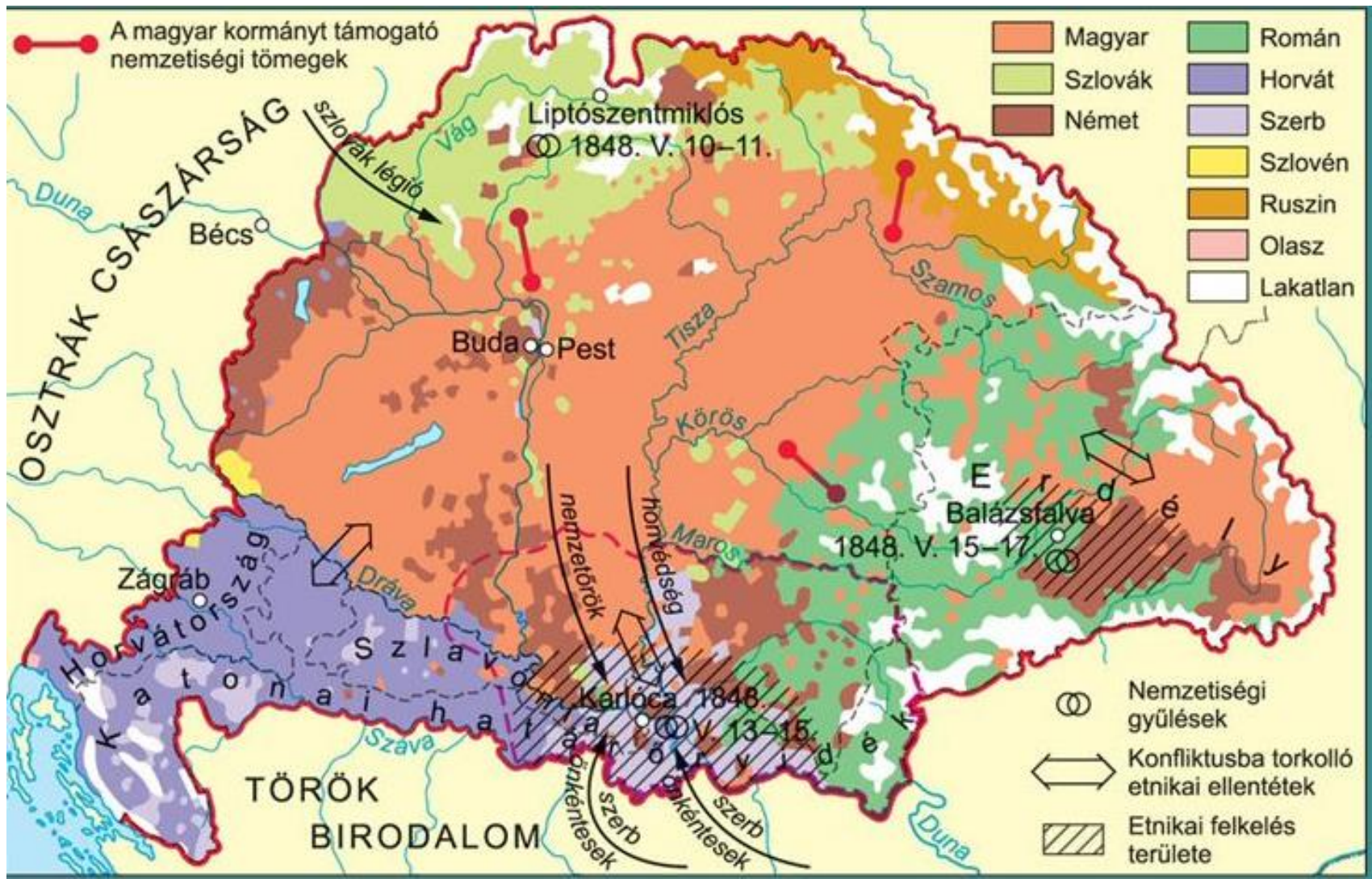
A magyar nemzetállam és a szlovák nemzetiségi mozgalom

- A hungarus patriotizmus eróziója után nem született közös vízió
- A reformkori magyar nemzeteszme lényege az államalkotó magyar rendi nemzet hegemoniájának megőrzése a modern magyar politikai nemzet formájában
- A nemzetépítő szlovák nacionalizmus négy szakasza: a) filológiai-történeti alapozás, b) politikai programalkotás c) tömeges mobilizáció d) nemzeti intézmények, politikai pártok tevékenysége
- Közeledési kísérletek, konfliktusok, elmulasztott megegyezések 1861/1868 -1918 között
- A szlovák autonómia gondolata 1918 előtt és után

Nemzeti ébredés vagy nemzetépítés a „hosszú 19. században

- A szlovák nemzetépítés sajátosságai az etnikailag felekezetiileg földrajzilag, erősen tagolt Felföldön
- Az 1843-ban sikerre vitt Štúr-féle „nyelvi kodifikáció”
- 1848-1849, 1861-1868, 1895-1914, 1914-1918
Interkonfesszionális, territorializált és
egyenjogúsított szlovák nemzeti közösség:
szlovák autonómia Magyarország keretei

1848-1849 nemzetiiségi konfliktusok

1848 képe, hagyománya és helye

- Népek tavasza: nemzetiségi egyenjogúság vagy szembenállás: három szlovák felkelés a szlovák autonómia (koronahercegség) jegyében
- 1849. júliusi szegedi országgyűlés nemzetiségi határozata: engedmény, eredmény vagy gesztus?
- Bach-rendszer: a szlovákok azt kapták jutalmul, amit a magyarok büntetésként
- Kossuth irreális dunai konföderációs terve
- Štúr pravoszláv és pánszláv jövőképe

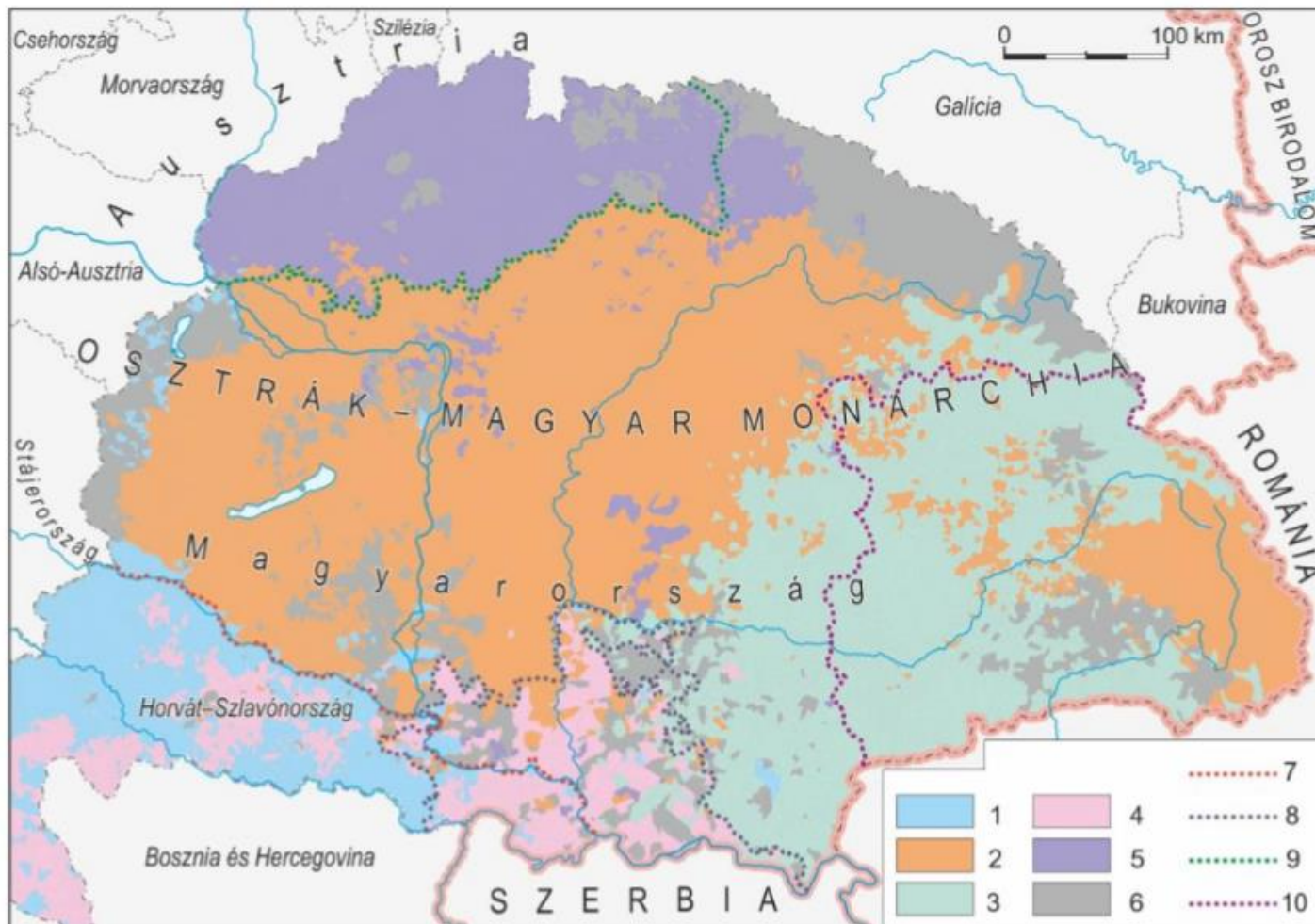
Elmulasztott nemzetiségi kiegyezések

- A világosi vereség tanulsága: ki kell egyezni Béccsel és a nemzetiségekkel
- 1861-1868 Eötvös, Deák, Ján Palárik, Viliam Paulinyi-Tóth: a felső-magyarországi szlovák kerület autonómiaterve és a magyar-szlovák nemzetiségi kiegyezés igénye
- Ezt szolgálta a nemzetiségek egyenjogúságáról szóló 1868. évi XLIV. nemzetiségi törvény, ill. a magyar-horvát kiegyezést, görögkeleti autonómiát és a zsidó emancipációt biztosító törvények

Felső-magyarországi szlovák kerület terve (1861)

- Szükséges, hogy nemzetünk individualitása azon területen, melyet az mint egy szakadatlan tömeg valósággal elfoglal, egy, a megyék határainak nemzetiség szerinti kikerekítésével alakítandó felső-magyarországi szlovák kerületben (Hornouhorské slovenské okolie) elősmernve s személyesítve legyen”;
- „Ugyanis egy nemzet nem eszményi lény, de tetteges valóság: nem elégséges tehát egy nemzetet szellemi átalánosságban elősmerni, de szükséges elősmerni azt úgy, amint valósággal van azon területi minőségben, melyben az tetteg létezik...”

Nemzetiségi autonómia törekvések 1848-1918

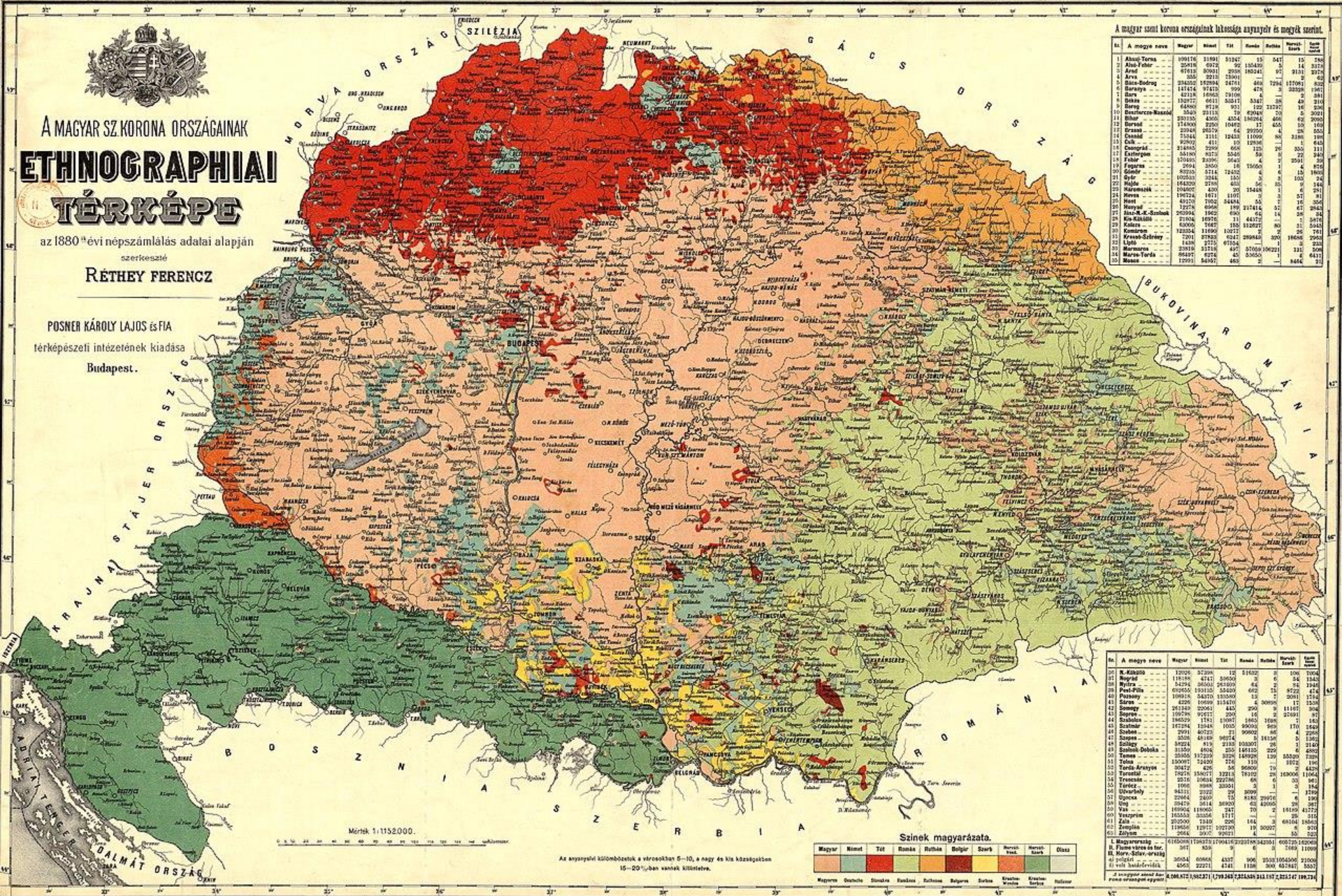
A MAGYAR SZ. KORONA ORSZÁGAINAK

ETHNOGRAPHIAI TÉRKÉPE

az 1880as évi népszámlálás adatai alapján
szerkeszté

RÉTHEY FERENCZ

POSNER KÁROLY LAJOS és FIA
térképészeti intézetének kiadása
Budapest.

A magyar szent korona országainak lakossága az 1880as évi népszámlálás adatai alapján

St.	A magyar neve	Magyar	Római	Szlovák	Horvát	Szerb	Összes
1	Abony-Torna	109116	13191	51347	15	547	15 788
2	Abony-Torna	20918	972	22	1540	1	14 337
3	Abony-Torna	47912	9091	2938	180241	97	2131 387
4	Abony-Torna	10211	2211	1991	1	2	62
5	Buda-Bony	334022	12704	2471	469	7294	177991 802
6	Buda-Bony	147474	15470	999	478	3	23299 1967
7	Buda-Bony	42118	14063	79106	8	2	141
8	Buda-Bony	130717	6611	53017	3347	38	49 214
9	Buda-Bony	44800	7118	921	122	1337	16 204
10	Buda-Bony	3649	21115	19	42948	70	5 3021
11	Buda-Bony	22145	4005	4554	14094	466	68 204
12	Buda-Bony	174308	2250	10492	17	455	19 169
13	Buda-Bony	22145	4005	4554	14094	466	68 204
14	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
15	Buda-Bony	20902	421	12	12564	4	643
16	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
17	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
18	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
19	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
20	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
21	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
22	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
23	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
24	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
25	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
26	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
27	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
28	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
29	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
30	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194

St.	A magyar neve	Magyar	Római	Szlovák	Horvát	Szerb	Összes
31	Buda-Bony	12026	57298	12	51622	2	196 1904
32	Buda-Bony	118224	4711	3958	1	2	142
33	Buda-Bony	54294	35401	26109	44	2	94 1940
34	Buda-Bony	40934	13119	54509	4829	1	2091 1714
35	Buda-Bony	109116	13191	51347	15	547	15 788
36	Buda-Bony	10211	2211	1991	1	2	62
37	Buda-Bony	334022	12704	2471	469	7294	177991 802
38	Buda-Bony	147474	15470	999	478	3	23299 1967
39	Buda-Bony	42118	14063	79106	8	2	141
40	Buda-Bony	130717	6611	53017	3347	38	49 214
41	Buda-Bony	44800	7118	921	122	1337	16 204
42	Buda-Bony	3649	21115	19	42948	70	5 3021
43	Buda-Bony	22145	4005	4554	14094	466	68 204
44	Buda-Bony	174308	2250	10492	17	455	19 169
45	Buda-Bony	22145	4005	4554	14094	466	68 204
46	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
47	Buda-Bony	20902	421	12	12564	4	643
48	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
49	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
50	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
51	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
52	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
53	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
54	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
55	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
56	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
57	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
58	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
59	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194
60	Buda-Bony	21444	1111	12433	11099	98	3188 194

Színek magyarázata.

Magyar	Római	Szlovák	Horvát	Szerb	Összes
Magyar	Római	Szlovák	Horvát	Szerb	Összes

Az országok köztérképén a városokhoz 5-10, a nagy és kis községekhez 15-20as körök vannak körvonalozva.

Asszimilációs csapda

- Katus: az asszimilációs folyamat nagyjából természetesen és spontán folyamat volt: gazdaságföldrajzi és települési viszonyok, népesedési, gazdasági és társadalmi tényezők hatása dominált.
- Tény: az országos és vármegyei magyar politika (FEMKE, oktatás, választások, nemzetiségi törvény háttérbe szorítása) ezt törekedett elősegíteni és gyorsítani. 1879-től magyar nyelv kötelező oktatása, magyar tannyelvű állami iskolák létesítése. A magyar nyelvismeret önmagában még nem jelentett magyarosodást, de megalapozta azt.
- A „magyarosítási” törekvések az etnikai kontatuszónákban, városokban voltak igazán sikeresek, és ahol az asszimilációt elősegítő gazdasági, társadalmi és népesedési tényezők az a nyelv- és identitásváltásnak kedveztek, azaz a nemzetiségekben kialakult a „hajlandóság” a magyarosodásra

A magyar-szlovák különválás és a nemzetállami megoldások csapdái

Soknemzetiségű birodalmak helyett soknemzetiségű nemzetállamok

- Az „új Európa” 12 új vagy új határok közt létrejött kelet-közép-európai nemzetállama Ausztria és Görögország kivételével mind soknemzetiségű: 30 %-több kisebbsége volt Lengyelországnak, Csehszlovákiának, Jugoszláviának, 20 %-több Romániának, Lettországnak, 20 %-nál több Észtországnak, Litvániának, Magyarországnak és Bulgáriának.
- Triadikus (hármás) viszonyrendszer (R. Brubaker): többségi (tituláris) nemzetek, anyanemzetek és a „rokon” kisebbségek konfliktusos lojalitás- és identitáskonfliktusai határozták meg a 20. századi kisebbségi politikát.

MAGYARORSZÁG
NÉPRAZSI TÉRKÉPE
A NÉPSÚRÚSÉG
ALAPJÁN

— SZERKEZTETTE: —
GRÖF TELEKI PÁL —
— 1873. évi népszámlálás alapján —

CARTE
ETHNOGRAPHIQUE
DE LA HONGRIE
CONSTRUITE EN ACCORDANCE
AVEC LA
DENSITÉ
DE LA POPULATION

— PAR —
LE COMTE PAUL TELEKI
PROFESSEUR DE GEOGRAPHIE —
— Selon le recensement —
— de 1873. —

ETHNOGRAPHICAL MAP
OF HUNGARY
BASED ON THE
DENSITY OF
POPULATION

— BY —
COUNT PAUL TELEKI
PROFESSOR OF GEOGRAPHY —
— founded on the census —
— of 1873. —

UNGARN
ETHNOGRAPHISCHE LANDKARTE
AUF GRUND DER
VOLKSICHTIGKEIT

— VON —
GRAF PAUL VON TELEKI
PROFESSOR DER GEOGRAPHIE —
— Auf Grund der Volkszählung —
— von 1873. —

NÁRODOPISNÁ MAPPA
UHORSKA
NA ZÁKLADĚ
HUSTOTY LÚDOVEJ

— SESTAVIL: —
GRÖF PAVEL TELEKI
PROFESSOR ZEMĚPISU —
— Na základě sčítání lidu —
— v roce 1873. —

ETNOGRAFIKA MAPA
WEGIER NA
ZAKŁADZIE
GĘSTOŚCI
NARODOWEJ

— ZESTAWIŁ: —
HABIB PAVEL TELEKI
PROFESOR GEOGRAFII —
— Na podstawie spisu —
— ludności z roku 1873. —

CARTA ETNOGRAFICA
D'UNGHERIA
COSTRUITA IN BASE
ALLA DENSITA

— DALLA POPOLAZIONE —
DAL COMTE PAOLO DI TELEKI
PROFESSORE DI GEOGRAFIA —
— Secondo il censimento —
— di 1873. —

Miner népszámlálás alapján
népszámlálás alapján 100 ezer lakosra

9,938.134 Magyar
1,901.042 Kémet
1,946.165 Török
2,948.049 Római
461.091 Szerb
181.882 Horvát
484.299 Rutén
88.000 Bulgár

Magyarok
Görögök
Szerbek
Horvátok
Rutének
Bulgárok
Szerb-
horvátok
Vendek (Slovének)
Szerb-
horvátok
Bolgárok
Lengyel-
ek
Egyéb
Lakatlan és viszonylag
lakatlan terület

Every square millimeter
contains population 100

Chaque millimètre carré
contient population 100

Magyarok
Görögök
Szerbek
Horvátok
Rutének
Bulgárok
Szerb-
horvátok
Vendek (Slovének)
Szerb-
horvátok
Bolgárok
Lengyel-
ek
Egyéb
Lakatlan és viszonylag
lakatlan terület

Chaque millimètre carré
contient population 100

Magyarok
Görögök
Szerbek
Horvátok
Rutének
Bulgárok
Szerb-
horvátok
Vendek (Slovének)
Szerb-
horvátok
Bolgárok
Lengyel-
ek
Egyéb
Lakatlan és viszonylag
lakatlan terület

Chaque millimètre carré
contient population 100

Magyarok
Görögök
Szerbek
Horvátok
Rutének
Bulgárok
Szerb-
horvátok
Vendek (Slovének)
Szerb-
horvátok
Bolgárok
Lengyel-
ek
Egyéb
Lakatlan és viszonylag
lakatlan terület

Chaque millimètre carré
contient population 100

Magyarok
Görögök
Szerbek
Horvátok
Rutének
Bulgárok
Szerb-
horvátok
Vendek (Slovének)
Szerb-
horvátok
Bolgárok
Lengyel-
ek
Egyéb
Lakatlan és viszonylag
lakatlan terület

Chaque millimètre carré
contient population 100

Magyarok
Görögök
Szerbek
Horvátok
Rutének
Bulgárok
Szerb-
horvátok
Vendek (Slovének)
Szerb-
horvátok
Bolgárok
Lengyel-
ek
Egyéb
Lakatlan és viszonylag
lakatlan terület

Chaque millimètre carré
contient population 100

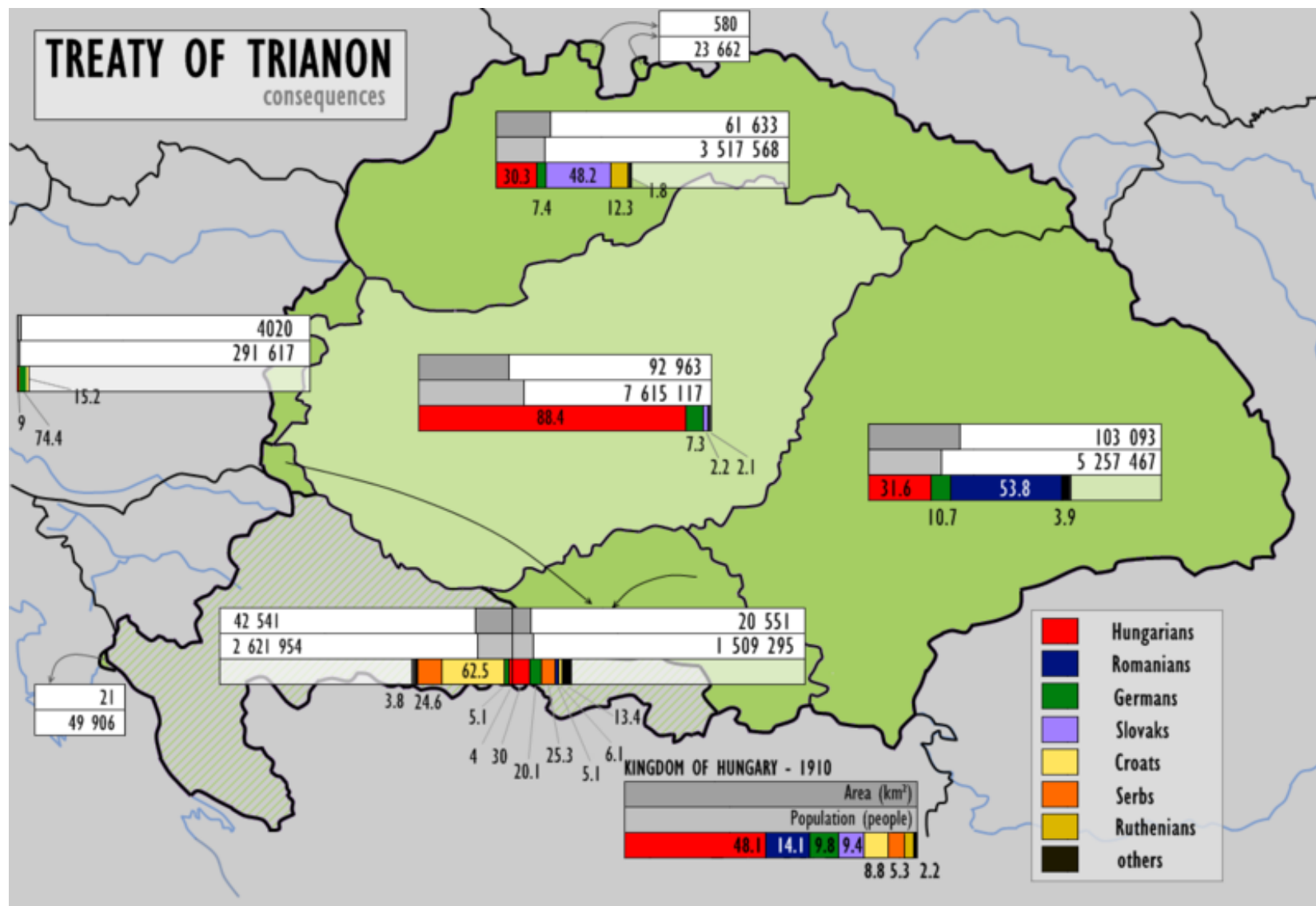
Magyarok
Görögök
Szerbek
Horvátok
Rutének
Bulgárok
Szerb-
horvátok
Vendek (Slovének)
Szerb-
horvátok
Bolgárok
Lengyel-
ek
Egyéb
Lakatlan és viszonylag
lakatlan terület

Chaque millimètre carré
contient population 100

Magyarok
Görögök
Szerbek
Horvátok
Rutének
Bulgárok
Szerb-
horvátok
Vendek (Slovének)
Szerb-
horvátok
Bolgárok
Lengyel-
ek
Egyéb
Lakatlan és viszonylag
lakatlan terület

Méret: 1:1,000,000. Skala 1:1,000,000. Échelle 1:1,000,000. Mappa 1:1,000,000. Mappa 1:1,000,000. Mappa 1:1,000,000. Mappa 1:1,000,000.

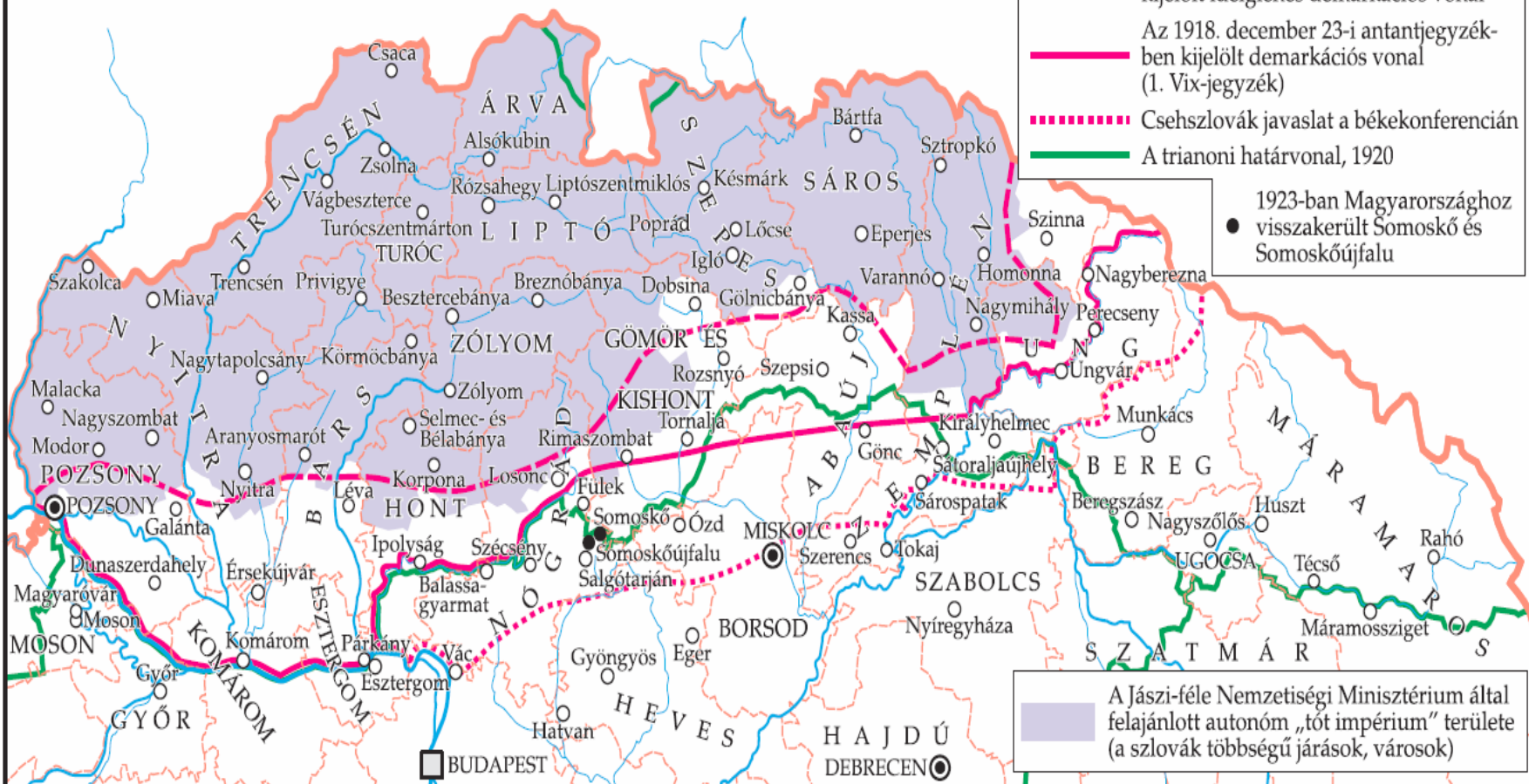
A trianoni békeszerződés területi és etnikai következményei

1918-1920 magyar és szlovák nemzeti mesternarratívája

- **A magyar értelmezés kulcsmotívumai:** a Monarchia katonai összeomlása, a dualizmus felmondása, IV. Károly király és a Károlyi-kormány kudarca, a wilsonizmus és a versailles-i békerendszer ellentmondásai, a békekonferencia a vesztesek nélkül meghozott „diktátumai” a Tanácsköztársaság és a román megszállás zsákutcája, Trianon nemzeti tragédiája
- **A szlovák interpretáció fő tézisei:** a Masaryk vezette emigrációs cseh-szlovák kormány sikerei, a wilsoni (lenini) önrendelkezési elvek megvalósulása, Csehszlovákia kikiáltása, a szlovák autonómia elsikkasztása, a csehszlovák megoldás ambivalenciái

A MAGYAR–(CSEH)SZLOVÁK HATÁR 1918–1920

A magyar-szlovák különválás

- A csehszlovák-magyar (román-magyar, jugoszláv-magyar) utóháborúk kockázata és valósága
- Károlyiéknek a belgrádi fegyveszünet után nem sikerült katonailag, sem tárgyalásos úton a szlovák kérdésben megőrizni a kezdeményezést.
- Budapesti tárgyalásokon felkínált szlovák autonómia alternatíváját Prága könnyen leszerelte
- Szlovák autonómia magyar árnyéka végigkísérte a szlovák néppárt két világháború közti törekvéseit

Utak az egynyelvű nemzetállamisághoz

- A kisebbségi törvények és a népszövetségi kisebbségvédelem hatékonysága kezdettől fogva gyenge volt.
- A csehszlovákiai és magyarországi nyelv- és oktatási törvények a közigazgatási határok módosításával, az anyanyelvi oktatás kritériumainak változtatásával alapozták meg az asszimilációs politikát
- A területi és kulturális autonómia mint megoldás tabunak számított
- A kisebbségek anyaországi befolyásolása a revíziós politika büntetéseként 1945 után radikális etnikai tisztogatás és homogenizáció zajlott le.

Tanítható-e a soknyelvű Magyarország multietnikus történelme?

Nemzeti és egyetemes történelem mellett regionális történelem?

- Közép-Európa száz éves nemzetállami szerkezete, a Schengen által részben már spiritualizált trianoni határok miatt ki lehetne próbálni évfolyamonként néhány órát szentelni a szomszéd nemzetek és a „közös múlt” történelmének
- Kapcsolattörténeti és összehasonlító módszerekkel csoportos feladatok, poszterek készítése a kiválasztott nemzetiségekről stb.

Történetírás, történelemoktatás, köztörténet és történelempolitika tennivalói

- Nyitott kérdések ellenére a nemzeti mesternarratívák szintjén elakadt a közös történelemértelmezés folyamata, de a jelenlévő kollégák mikro- és helytörténeti elemzései, összehasonlító elemzései fontos eredményeket hoztak.
- Ma már nem a történetíráson és történelemoktatáson múlik a közeledés és a megbékélés. A történelempolitika viszont még sokat tehetne
- Eddig a legmesszebbre a magyar és a szlovák katolikus, evangélikus püspöki karok jutottak el: **Megbocsátunk és bocsánatot kérünk**